

XXIX

Краєзнавчі читання

імені
о. Петра Лебединцева

Біла Церква
2015 р.

**Управління культури, національностей та релігій
Київської обласної державної адміністрації**

Білоцерківський краєзнавчий музей

XXIX

Краєзнавчі читання

**імені
о. Петра Лебединцева**

5 листопада 2015 р.

**Біла Церква
2015 р.**

УДК 908:372.48

ББК 26.891 (4Укр-2 Біла Церква)

К 78

XXIX Краєзнавчі читання імені о. Петра Лебединцева.

5 листопада 2015 р. – Біла Церква, 2015. – 38 с.

Редакційна колегія:

Діденко Л.М., кандидат історичних наук, директор Білоцерківського краєзнавчого музею, заслужений працівник культури України;

Петренко В.В., заступник директора з наукової роботи Білоцерківського краєзнавчого музею;

Чернецький Є.А., кандидат історичних наук, завідувач відділу інформаційно-краєзнавчої роботи Білоцерківської міської ЦБС;

Поплавська С.П., завідувача науково-методичним відділом Білоцерківського краєзнавчого музею.

На обкладинці: Парк Олександрія. Вигляд на альтанку «Хінську»
Вільбальд Ріхтер. 1828 рік.

ЗМІСТ

I. Оргкомітет	3
II. Журнал "Читань"	4
III. Матеріали	
<i>Євген Чернецький.</i> Римські провінційні бронзові монети середини I – середини III ст. н. д. на Верхньому і Середньому Пороссі: хронологія карбування знахідок	5
<i>Ярослав Семашко.</i> Бушевське городище – археологічна перлина Поросся.....	8
<i>Євген Букет.</i> Листування М. Швачки та А. Журби з білоцерківським комендантом М. Карбовським та московськими військами під час повстання 1768 року.....	17
<i>Олексій Стародуб.</i> Роздум над роздумом Яна Ліппомана, виданим 1832 р. у Вільно (про книгу «Zastanowienie się nad mogiłami»).....	26
<i>Надія Тряпичина.</i> Осередок інтелігенції і духівництва на вулиці Провальній (Надрічній) на початку XX століття....	34

Оргкомітет

Загальна рада:

Людмила Діденко, голова, кандидат історичних наук, заслужений працівник культури України, директор музею

Вікторія Петренко, заступник директора музею з наукової роботи

Євген Чернецький, кандидат історичних наук, завідуючий відділом інформаційно-краєзнавчої роботи Білоцерківської міської ЦБС, старший науковий співробітник БКМ

Видавничий комітет:

Людмила Діденко, редактор

Вікторія Петренко, відповідальний за макет

Євген Чернецький, відповідальний за текст

Світлана Поплавська, комп'ютерна верстка та дизайн

Надія Тряпичина

**Осередок інтелігенції і духовництва на вулиці Провальній
(Надрічній) на початку XX століття**

Вулиця Надрічна – одна із старовинних вулиць Білої Церкви. На початку XX століття вона мала декілька назв: Безіменна, Верхня Запровальна, Провальна, Провальний провулок.

Згідно з документами, що збереглися в сімейному архіві родини Козаченків, вона пов'язана з перебуванням у Білій Церкві видатного письменника Івана Нечуя-Левицького⁵⁵.

У сімейному архіві Козаченків віднайдено ще один документ, датований 10 січня 1907 року, – нотаріально засвідчену виписку купчої на будинок, що нині має адресу вул. Надрічна, 26 і знаходиться поруч із будинком, в якому колись проживав Іван Нечуй-Левицький у свого племінника (по молодшій сестрі Ганні) Леоніда Григоровича Радзівеського. Ця знахідка дає змогу більш детально проаналізувати оточення, в якому жила родина Радзівеських.

Згідно з купчою, білоцерківські селяни Устина Климентівна і Макар Омелянович Салгани продали за 1500 рублів селянину Степану Михайловичу Парникозі нерухомий маєток – ділянку землі площею 420 кв. сажень зі старою хатою, що розташовувалася в Ротецькій частині (передмістя Роток). Ця ділянка була придбана Салганями 8 листопада 1906 року шляхом викупу із казни.

Станом на 1907 рік садиба межувала: зі сходу – з садибою Миколи Заболотного, із заходу – з садибою Мартина Максая, з півдня (фронт садиби) з Провальною вулицею, з півночі – з садибою Графині Браницької. Саме садибою з північного краю в 1902–1913 роках на чиншовому праві і користувався Л. Г. Радзівеський.

⁵⁵ Тряпичина Н. Перебування Івана Нечуя-Левицького в Білій Церкві: перекази і документи // XVIII Краєзнавчі читання імені о. Петра Лебединцева. 26 вересня 2013 р. – Біла Церква, 2013. – С. 18–25.

Розглянемо особи продавців та покупця, які згідно з купчої мали соціальний статус – селяни.

Батька покупця Михайла Карповича Козаченка в метричних книгах білоцерківського Преображенського собору засвідчено як відставного солдата або унтер-офіцера; мати Степана Козаченка, Варвара Антонівна (уроджена Войцехівська), походила із шляхетної родини с. Чепеліївка. С. М. Козаченко, за спогадами родичів, чумакував – їздив у Крим по рибу та сіль, також возив залізницею худобу у Варшаву⁵⁶. Фактично був особою купецького стану, мав рахунок у банку. Всі діти Степана Михайловича (п'ятеро синів та дві дочки) навчалися в Білоцерківських гімназіях. Цікаво, що сини Леоніда Радзієвського Володимир і Микола в цей час також були гімназистами.

До 1907 року С. М. Козаченко мешкав у батьківській садибі на Ротку (нині вулиця Гризодубової). За родинним переказом, спершу Степан хотів придбати ділянку на вулиці Рокитнянській (західніше садиби Єлисея Гапоненка), але зупинив свій вибір на вулиці Провальній, ближче до центру міста та гімназії, де навчались діти. До того ж поблизу жив брат дружини С. М. Козаченка Євгенії Варфоломіївни – Яків Варфоломійович Побережниченко.

Леся Яківна Симоненко – онука Якова Варфоломійовича по дочці Наталії – пригадує, що дід працював мідником цукроварні (тобто, в лабораторії) в Шамраївському та Саливінківському цукрових заводах, і навіть у Парафіївці на Чернігівщині.

Рід Побережниченків на той час був досить розгалуженим і, судячи із метричних записів Преображенського собору, всі вони були освіченими.

Так, 1 лютого 1906 року у подружжя Якова Варфоломійовича та Марії Павлівни (уродженої Алексєнко) Побережниченків народився син Петро, який був хрещений 5 лютого. Хрещеними

⁵⁶ Тряпичина Н. Гарбарі-Романенки. Понад 200 років у Білій Церкві. – Біла Церква: Вид. Пшонківський О. В., 2015. – С. 18–19.

батьками були Побережниченко Данило Варфоломійович, запасний писар із селян та Алексеєнко Ганна Семенівна, дружина Оксентія.

За спогадами Лесі Яківни, Оксентій Павлович Алексеєнко, рідний брат дружини Я. В. Побережниченка, працював учителем у с. Гребінки.

В сім'ї Данила Варфоломійовича та Олександри Трохимівни Побережниченків 7 червня 1914 року народився син Володимир, який був хрещений 21 червня. Хрещеними батьками були Побережниченко Павло Якович, студент університету св. Володимира та Соломка Тетяна Варфоломіївна, дружина Федора.

Син Я. В. Побережниченка, Павло Якович, в майбутньому став викладачем Білоцерківського педагогічного училища. Арештований 4 квітня 1938 року і за постановою «трійки» від 13 квітня того ж року засуджений на смерть⁵⁷.

Така ж доля спіткала Леоніда Григоровича Радзівеського, колишнього священика, уродженця с. Трушки. Він був арештований 16 березня 1938 року і за постановою «трійки» від 21 квітня того ж року засуджений на смерть⁵⁸.

Особа продавця – Макара Омеляновича Салгана – теж зустрічається в метричних записах Преображенського собору. Маючи соціальний статус селянина, досить часто він та його родичі виступають свідками в шлюбах дворян та міщан.

3 жовтня 1899 року брали шлюб Фербергер Леонард Йосипович, міщанин містечка Біла Церква, римо-католицького сповідання, 23 р. та Сизоненко Ірина Антонівна, селянка м-ка Біла Церква, 19 р.

Свідком зі сторони нареченого були Салган Макар Омелянович та Гаврилук Максим Кирилович, селяни м-ка Біла Церква; зі сторони нареченої – Салган Улян Юхимович та Шляховий Марко Федорович, селяни м-ка Біла Церква.

⁵⁷ Сосни замість обелісків (Білоцерківський мартиролог) / Упорядник Коломієць В. О. – Біла Церква: Білоцерківське Добровільне товариство незаконно репресованих, 2011. – С. 243.

⁵⁸ Там само. – С. 250.

У метричних книгах зустрічається також Салган Василь Юхимович, завідувач Козятинським залізничним училищем, та Салган Улян Юхимович, писар запасу.

Поруч із садибою, яка в 1907 році належала родині Л. Г. Радзівєвського, проживали спадкоємці Гришковського⁵⁹. Стефан Стефанович Гришковський протягом 1890-1897 років був настоятелем Спасо-Преображенської церкви. Помер С. С. Гришковський 15 липня 1906 року від емфіземи на 61 році життя; в метричному записі вказано, що він був заштатним священиком, колишнім настоятелем Преображенської церкви містечка Біла Церква⁶⁰. Садиба Стефана Гришковського складалася із двох будинків – нині вони під № 18 та № 20. Сусіди згадують, що після революції більш новий будинок № 20 був націоналізований, а в другому будинку довгий час проживала попадя із дочками.

Великий будинок був розташований навпроти садиби Козаченка, по лівому боці вулиці, нині він під № 19. Як згадує І. А. Пащенко, який проживав тут у 1948–1954 рр., коли працював викладачем у педтехнікумі та інституті іноземних мов, будинок побудований завідувачем початкової школи ще до революції. Ймовірно, це був завідувач чотирикласного училищем, в приміщенні якого після 1917 року була середня школа № 3, а в повоєнний час – СШ № 4, котра була знесена після будівництва середньої школи № 18. Приміщення старої школи було двоповерховим і розміщувалось на розі вулиць Провальної та Смоляної, що нині має назву Т. Г. Шевченка.

За спогадами Лесі Яківни Симоненко, до війни в цьому будинку жили студенти педтехнікуму. Сусіди згадують, що в довоєнні роки колишній власник будинку влітку використовував частину будинку під дачу; в перші повоєнні роки там також

⁵⁹ Тряпичина Н. Перебування Івана Нечуя-Левицького в Білій Церкві: перекази і документи // XVIII Краєзнавчі читання імені о. Петра Лебединцева. 26 вересня 2013 р. – Біла Церква, 2013. – С. 20.

⁶⁰ ЦДІАК. – Ф. 127. – Оп. 1078. – Спр. 1397. – Арк. 338, зв.339.

проживали в літній період дві дочки колишнього власника будинку із сім'ями.

На жаль, прізвищ та імен господарів будинку не вдалося встановити.

Будинок № 16, який розташований поруч із колишньою садибою Гришковського, побудований перед самою війною вчителем біології СШ № 3 Т. І. Дегтяренком. Його дружина Демченко працювала лікарем-невропатологом. В кінці війни сім'я виїхала в Сквиру.

Ось таким був куточок вул. Провальної (Надрічної), що являв собою осередок місцевого освіченого люду та духовництва. Можливо, метою обрання господарями місця проживання послужила близькість до навчальних закладів та культових споруд.